

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Általános- és Felsőgeodézia Tanszék

Geodézia I. (BSc)

3. előadás

Vízszintes mérések.

A szögmérés műszere, a teodolit.

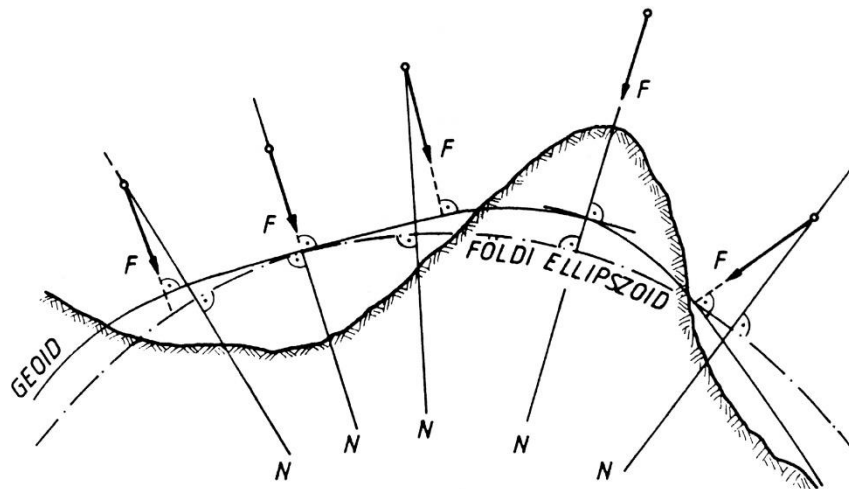
A Föld fizikai (valóságos) alakja:

→ a szárazföldek és a tengerek
felszíne által alkotott felület.

A Föld matematikai (elméleti) alakja:

→ a szabad folyadékfelszín egyensúlyi alakja,
ha a folyadékra csupán a nehézségi erő hat.

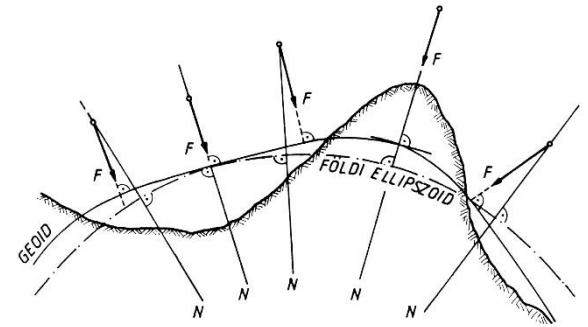
→ **geoid**

Az alapfelületi koordináta-rendszer:

1. kiválasztjuk az alapfelületet (rögzítjük annak matematikai paramétereit);
2. matematikai kapcsolattal (vetítéssel) egymáshoz rendeljük az alapfelületet és a pontokat;
3. meghatározzuk a pontok vetületének helyét az alapfelületen **(két alapfelületi koordináta);**
4. meghatározzuk a pont és az alapfelület távolságát a vetítés vonalán mérve (ez a magassági koordináta).

Alapfelület:

→ forgási ellipszoid

Megadható:

→ fél nagytengelyhossz: a

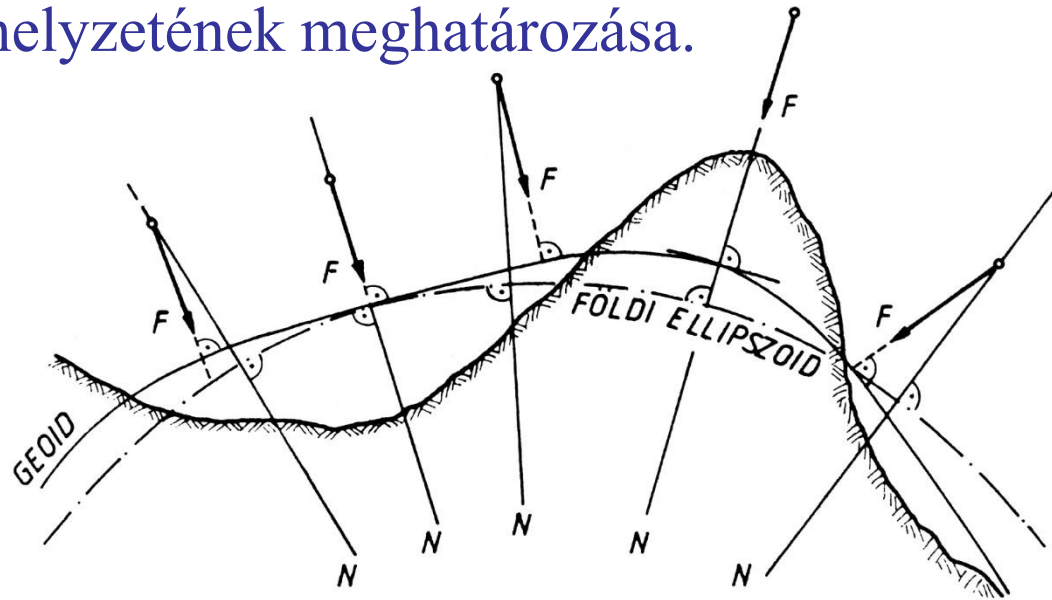
→ első numerikus excentricitás:

$$e^2 = \frac{a^2 - b^2}{b^2}$$

A vízszintes helymeghatározásról

Célja:

a pontok alapfelületi helyzetének meghatározása.

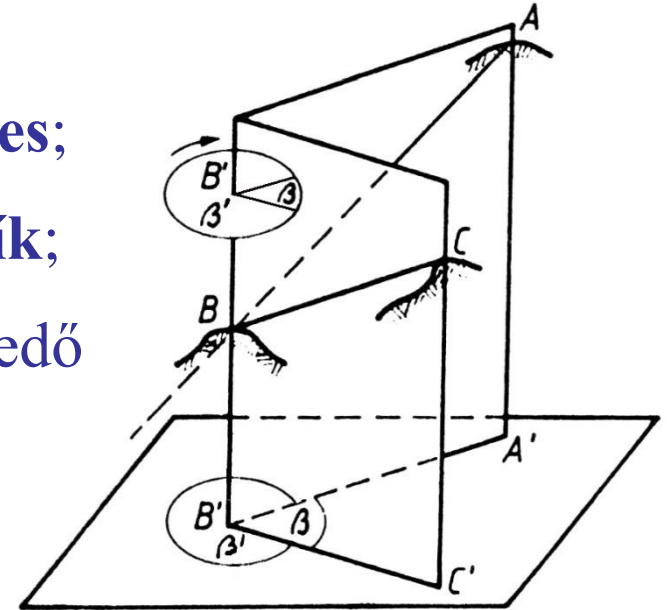

A meghatározáshoz az alap-felületként megismert forgási ellipszoid kisebb területen egyszerűbb felületekkel helyettesíthető:

- **gömbbel**, ha a munkaterület egy **13 km** sugarú körbe foglalható;
- **síkkal**, ha a munkaterület egy **4 km** sugarú körbe foglalható.

A vízszintes helymeghatározás szempontjából azonos fogalmak

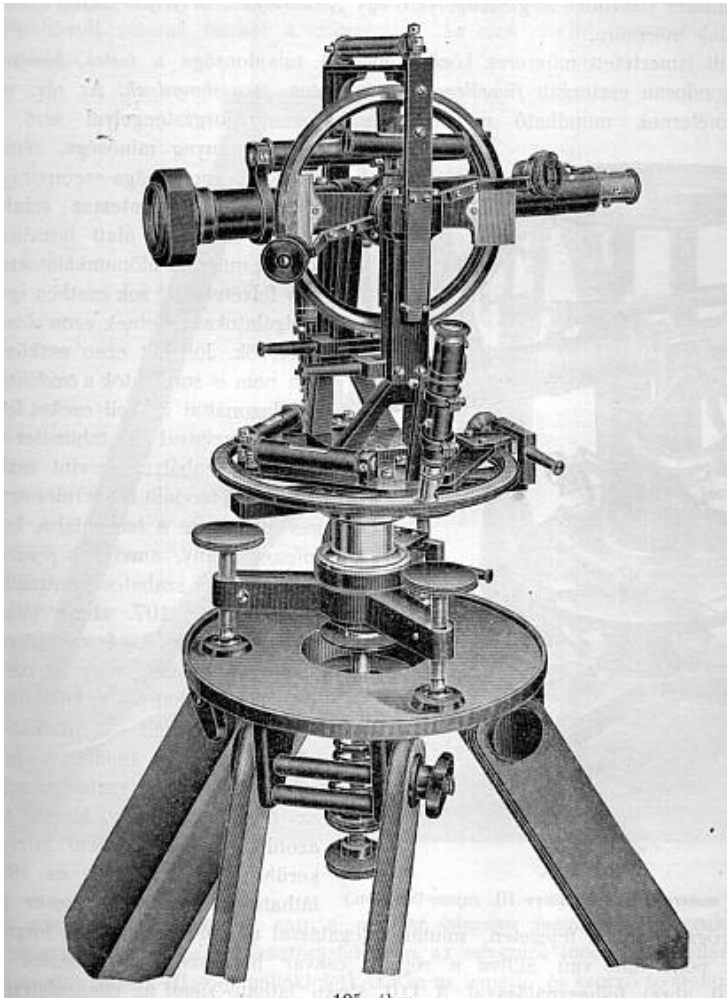
- a **pont** és a rajta átmenő **függőleges egyenes**;
- az **egyenes** és a rá illeszkedő **függőleges sík**;
- a **vízszintes szög** és a szögszárakra illeszkedő két függőleges **sík lapszöge**;

Két pont távolságán a két pont alapfelületi megfelelője közötti **legrövidebb felületi vonal** (legnagyobb gömbi kör, síkbeli egyenes) hosszát értjük.

A szögmérés műszere, a teodolit

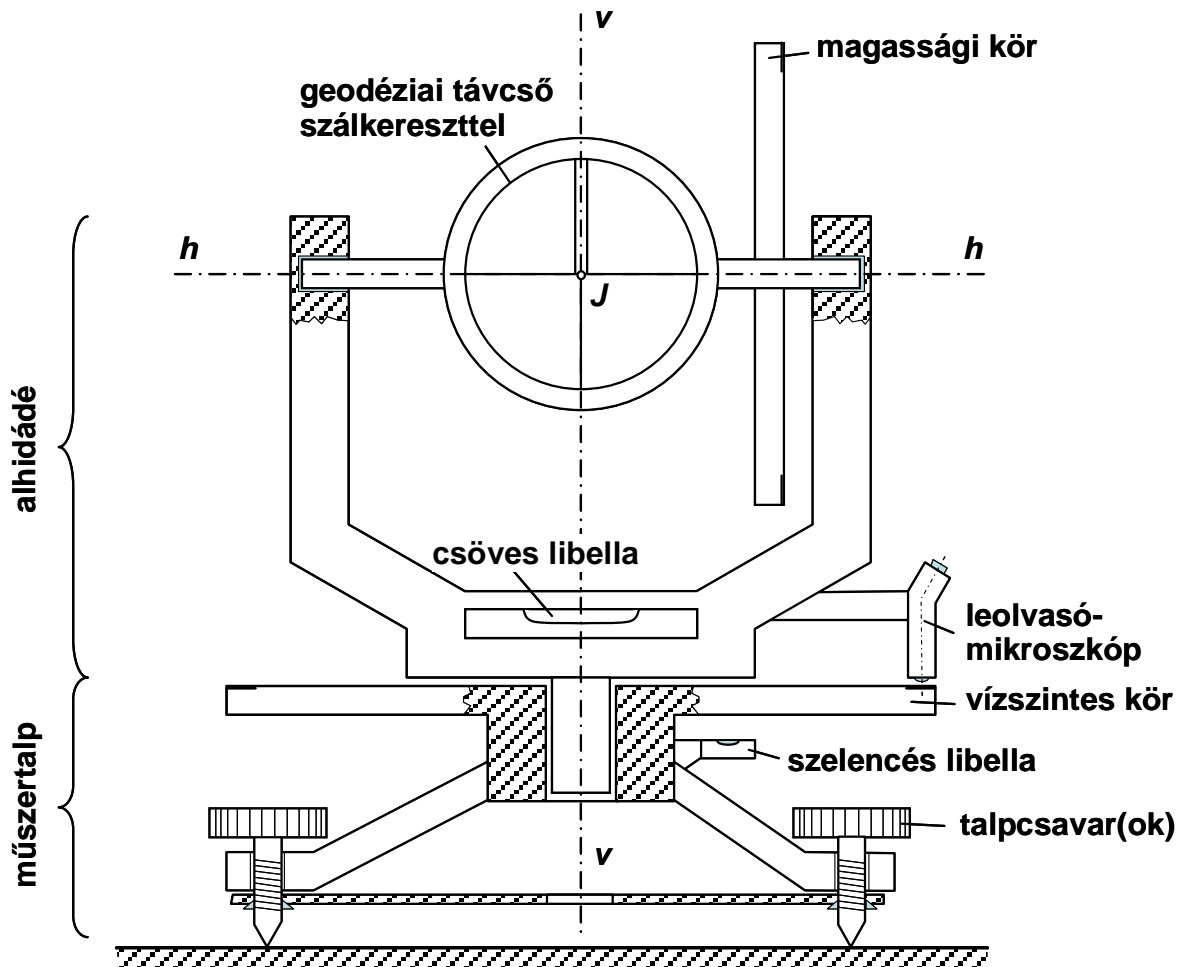
A vízszintes irányok egymáshoz viszonyított helyzetét irányszöggel rögzíthetjük.

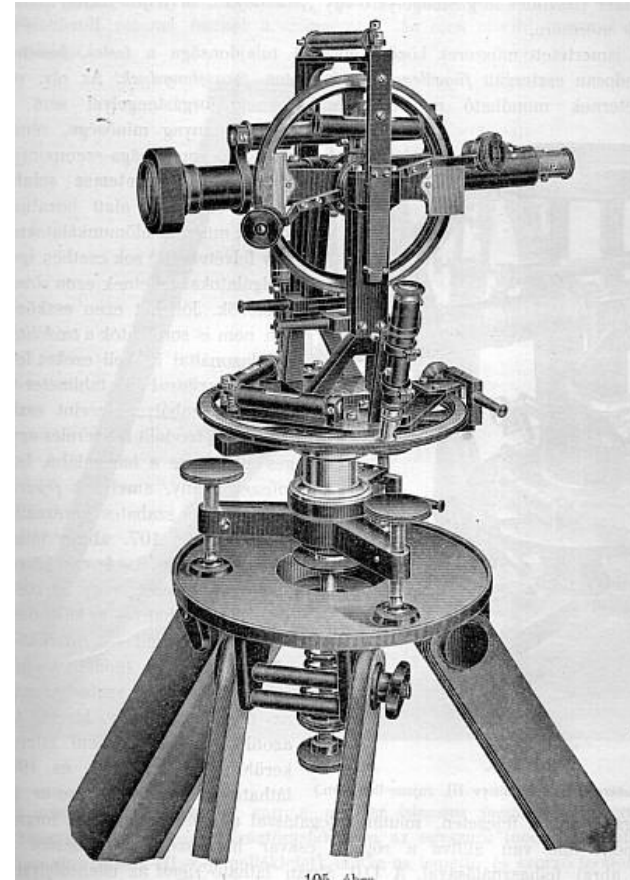
$$\beta = l_J - l_B$$

Ha $\beta < 0^\circ$ (vagyis negatív), 360° -ot hozzá kell adni.

A teodolit főbb elemei

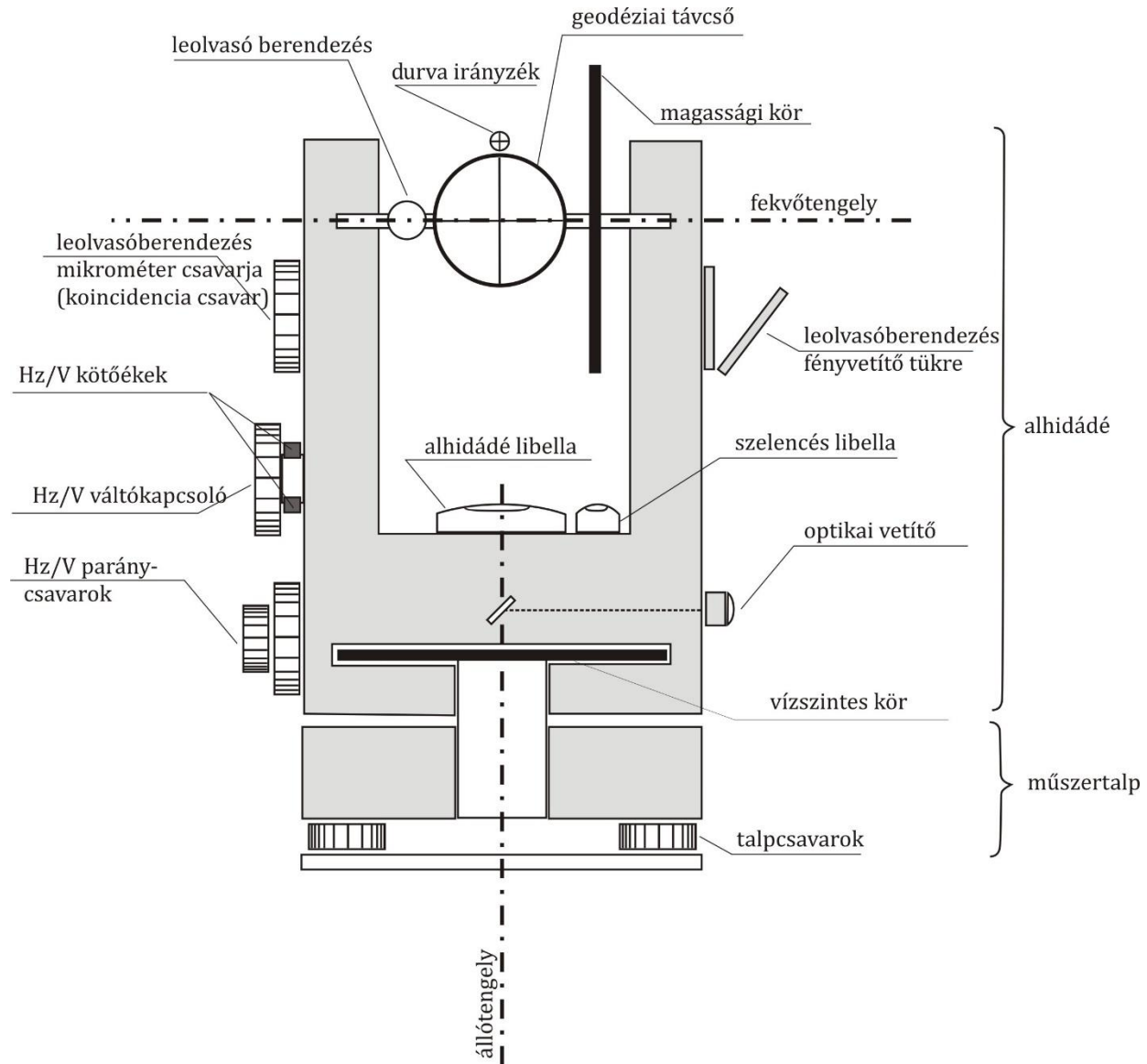
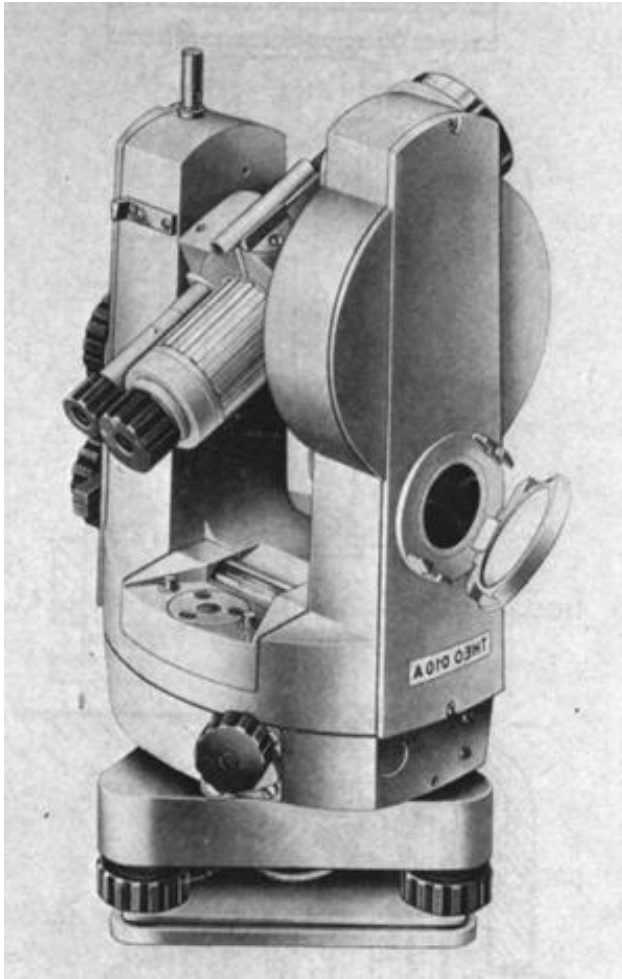

v - v állótengely
h - h fekvőtengely
J irányvonal

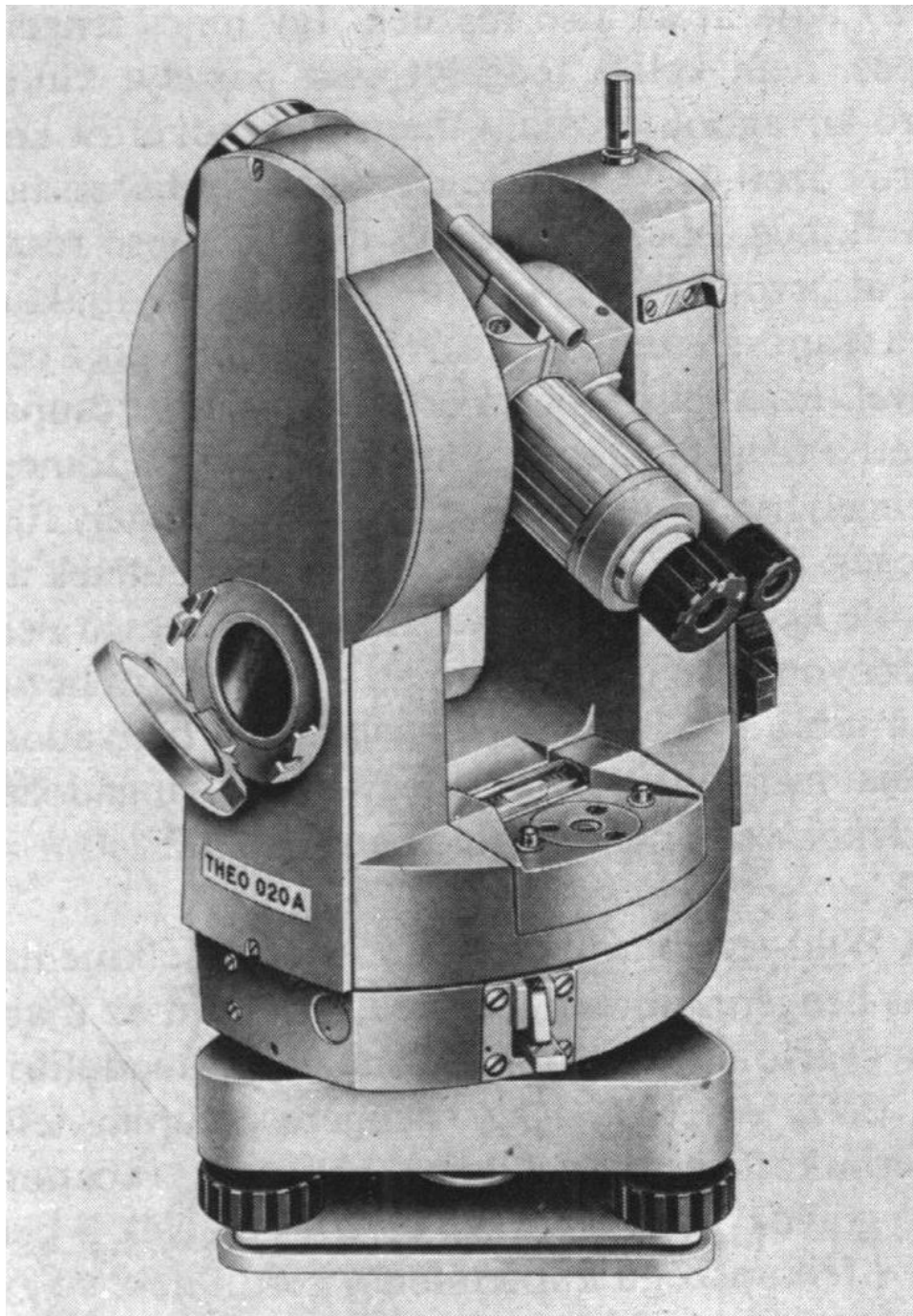

A THEO-010A felépítése

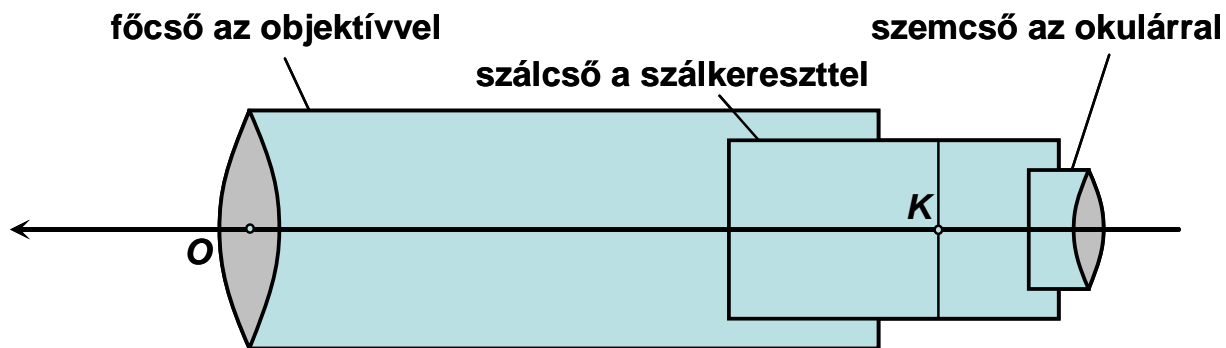

THEO-020A teodolit

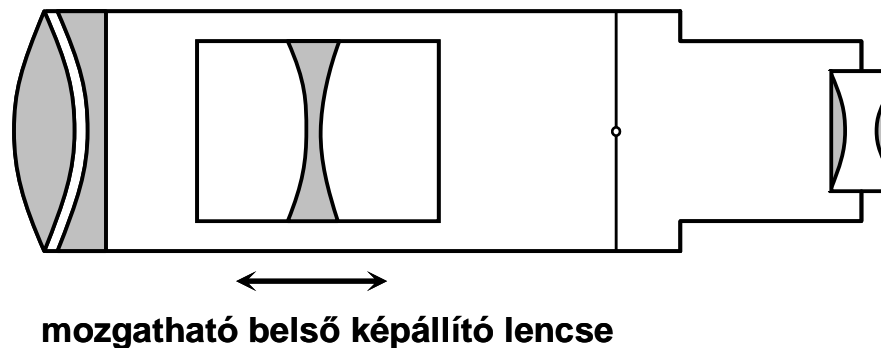
Mérnöki (építész) teodolit

A távcső

Egyszerű geodéziai távcső

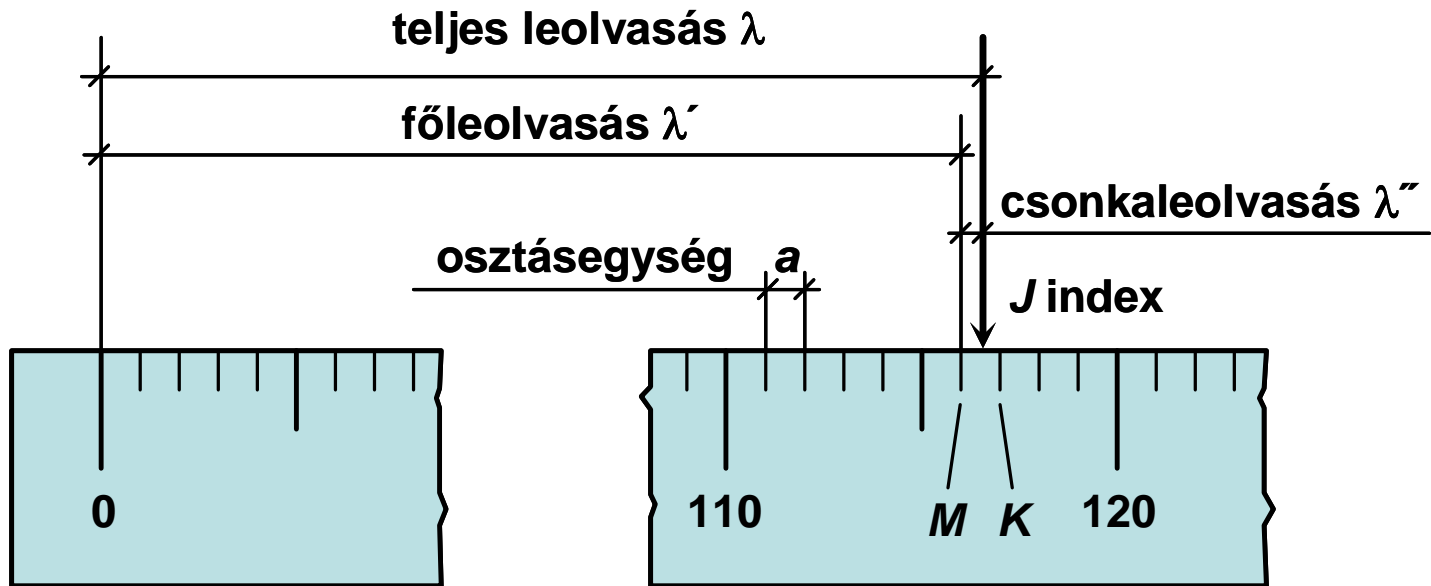

Belső képállítású távcső

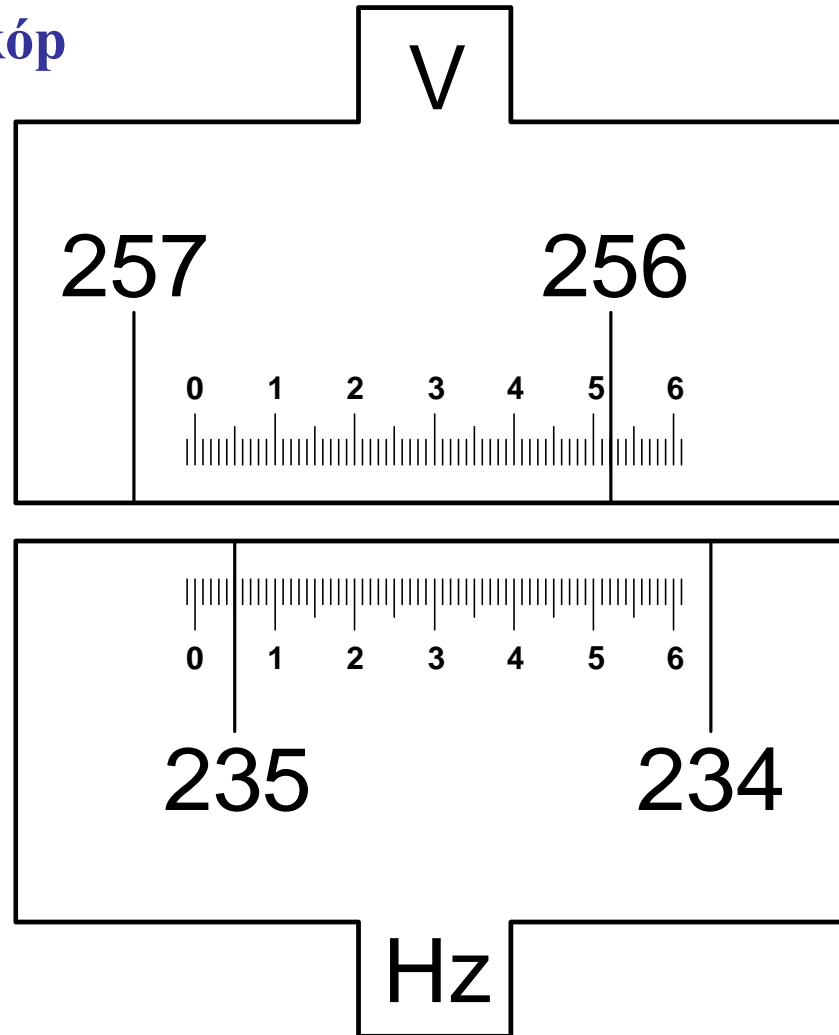
Leolvasóberendezések

A leolvasás részei

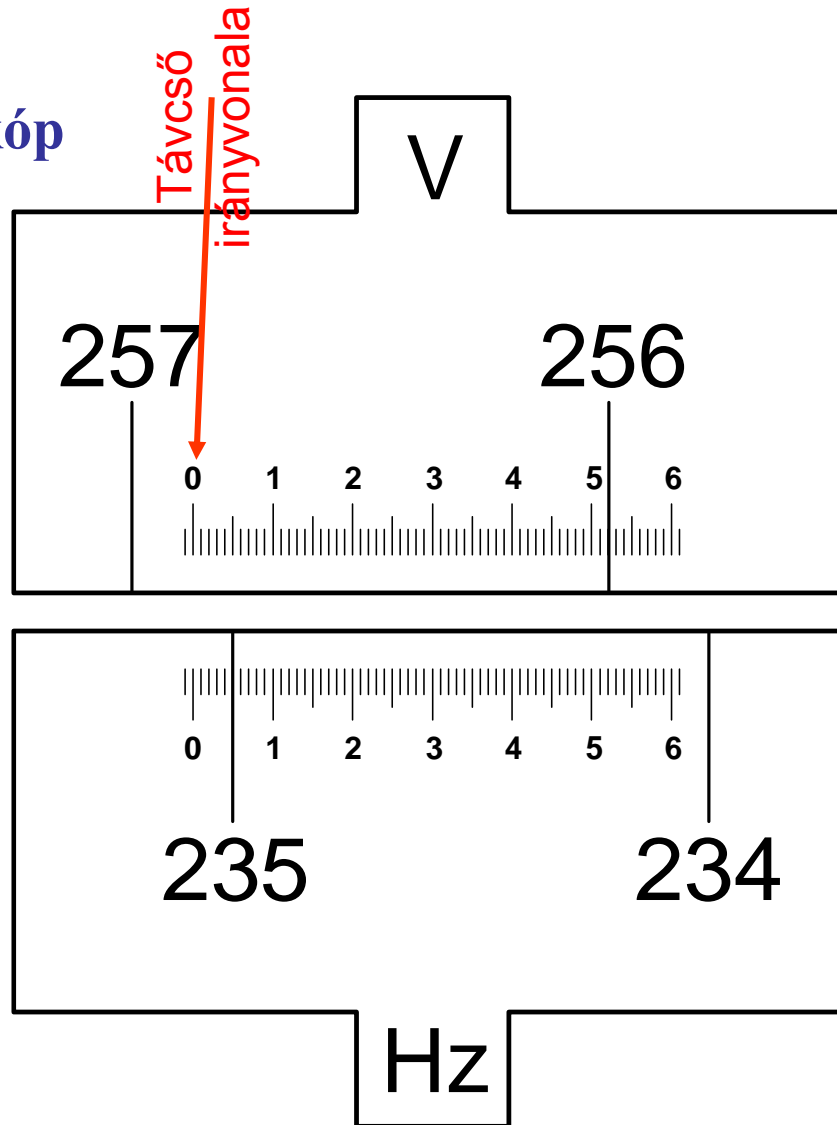
Leolvasóberendezések

Beosztásos mikroszkóp

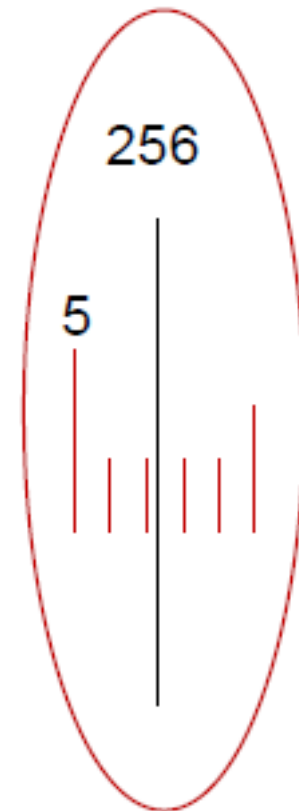
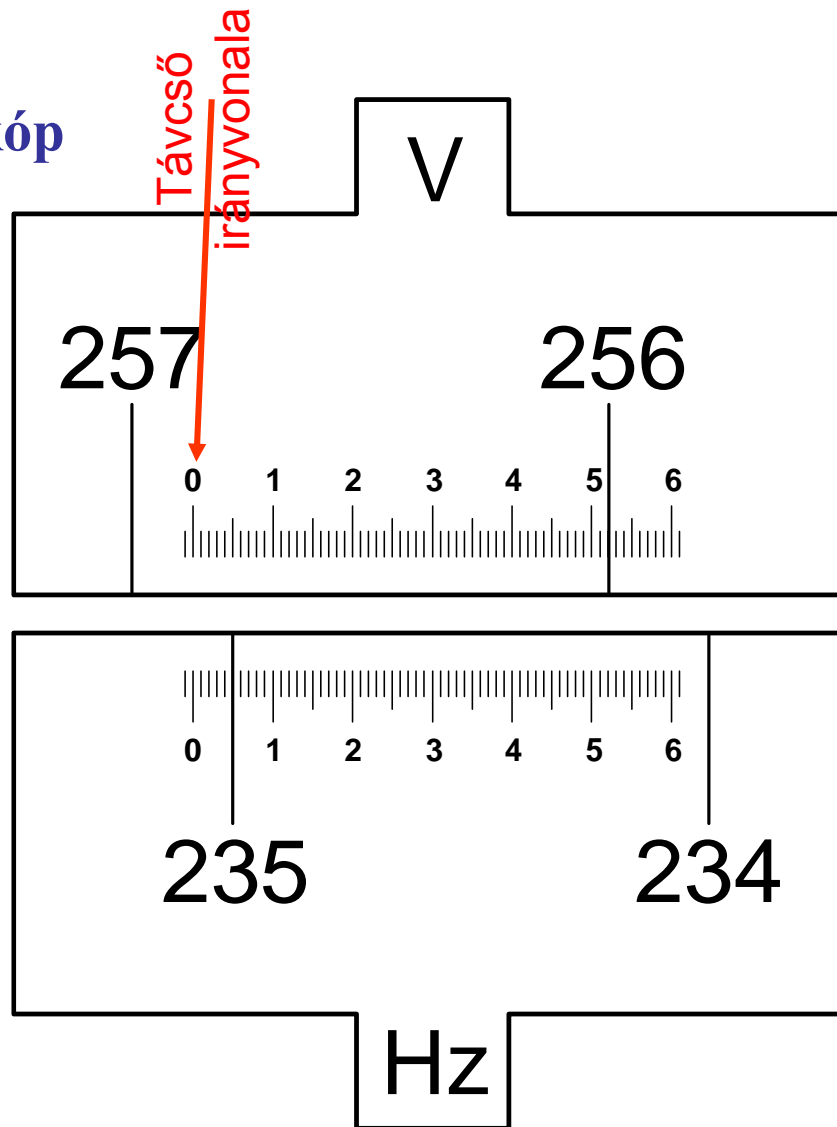
Leolvasóberendezések

Beosztásos mikroszkóp

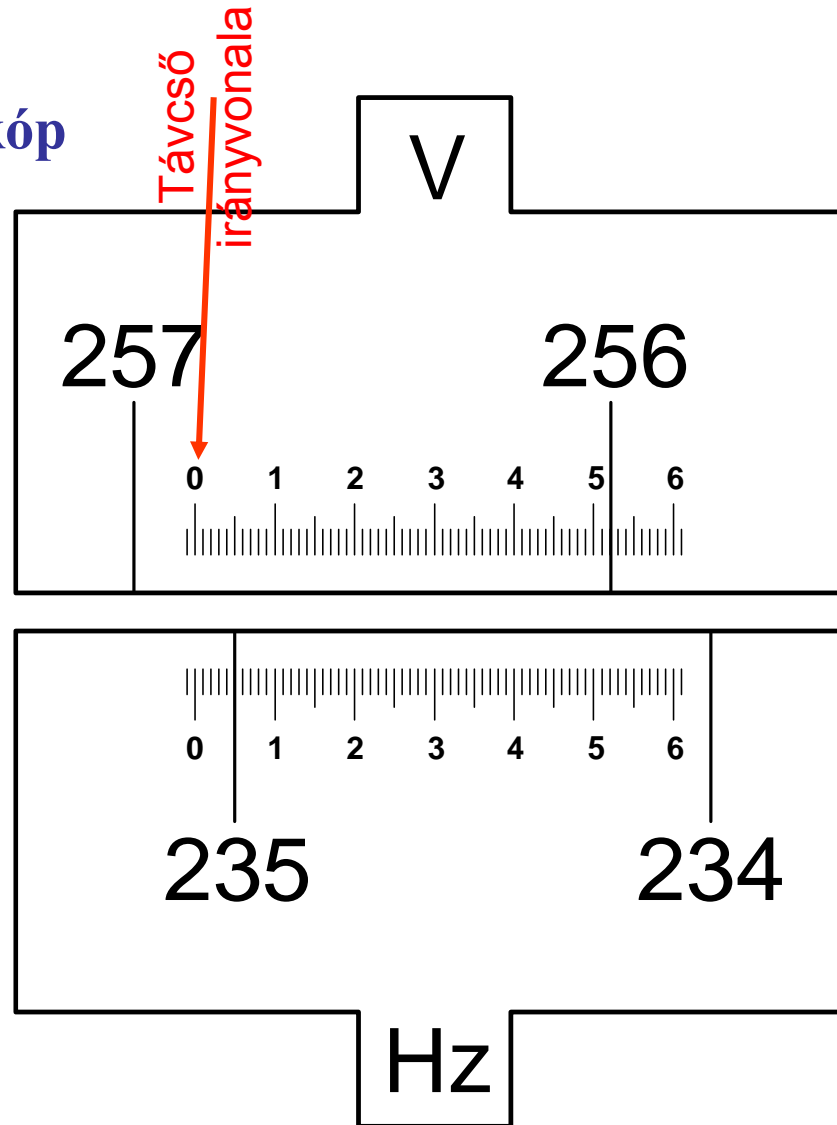
Leolvasóberendezések

Beosztásos mikroszkóp

Leolvasóberendezések

Beosztásos mikroszkóp

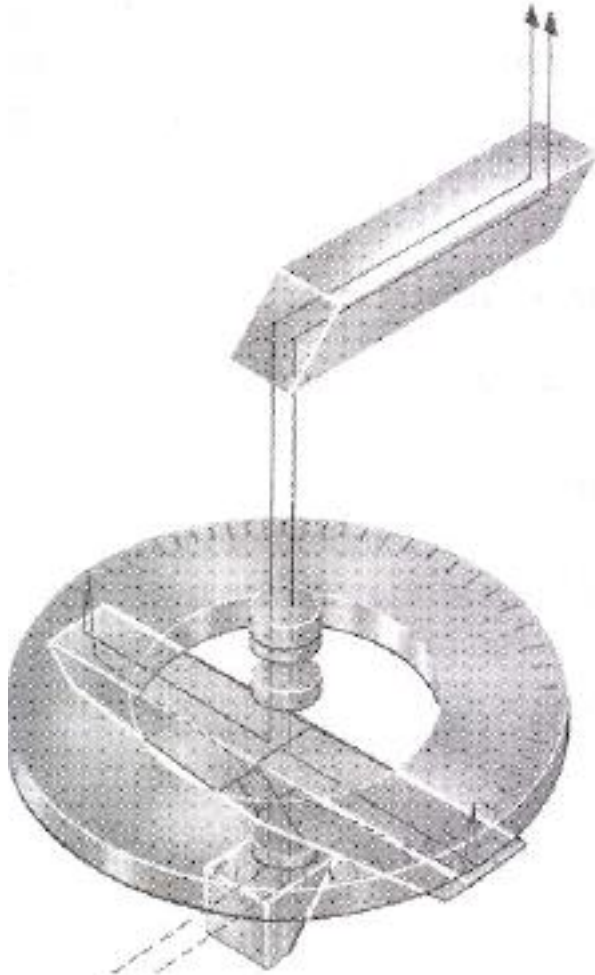
$$V = 256^{\circ} 52,1' = 256 - 52 - 06$$

$$H = 235^{\circ} 05,0' = 235 - 05 - 00$$

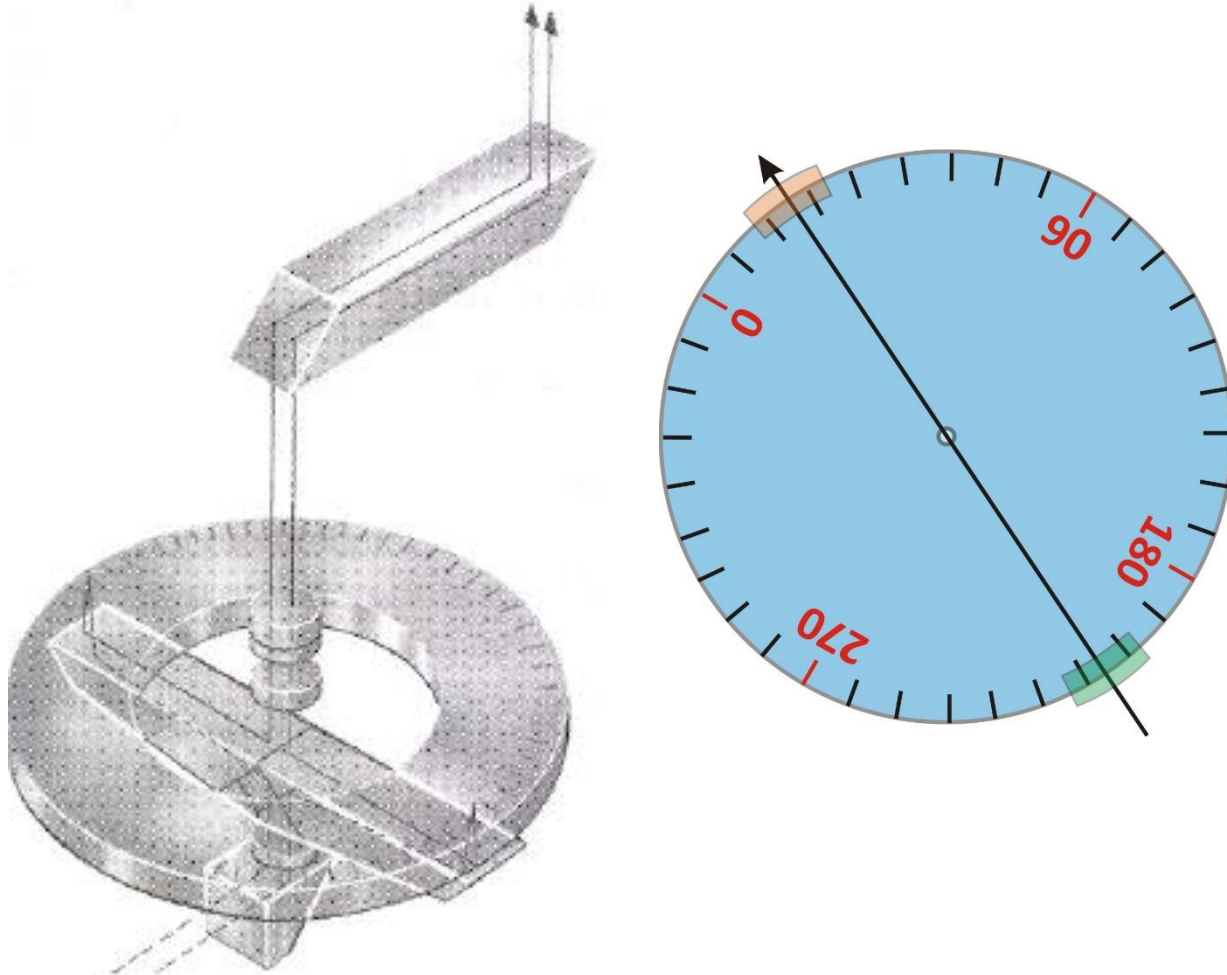
Leolvasóberendezések

Az index nélküli koincidenciás leolvasóberendezés

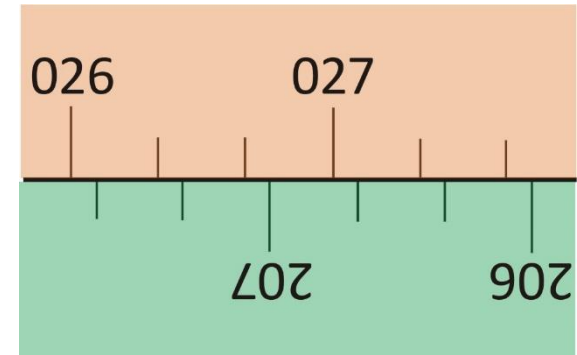
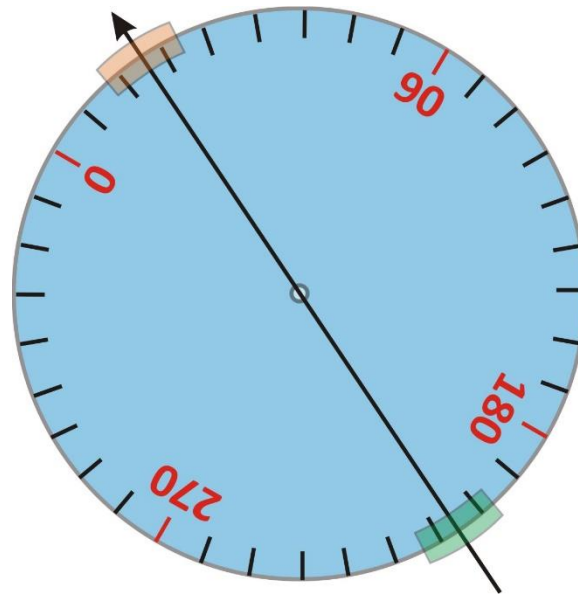
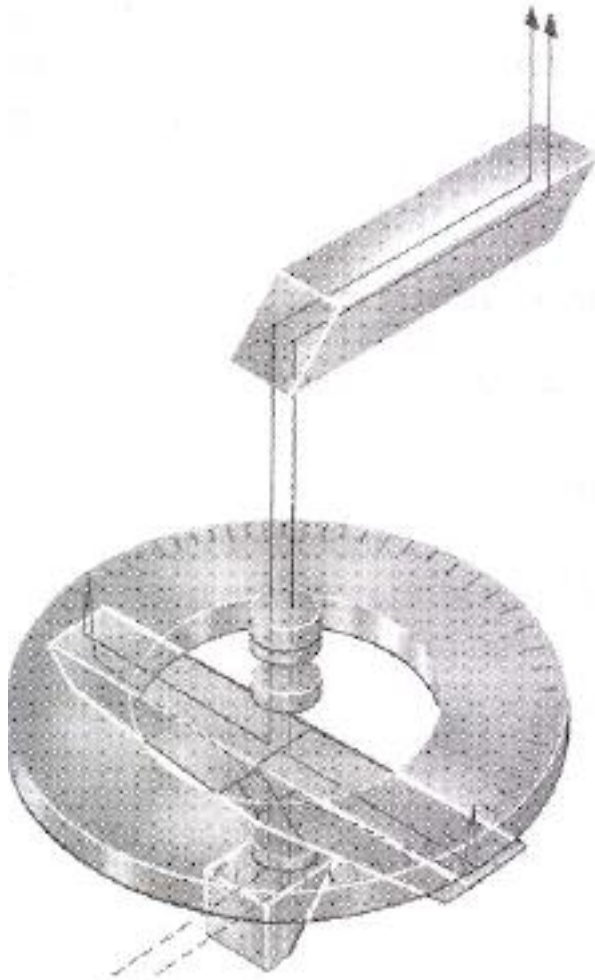
Leolvasóberendezések

Az index nélküli koincidenciás leolvasóberendezés

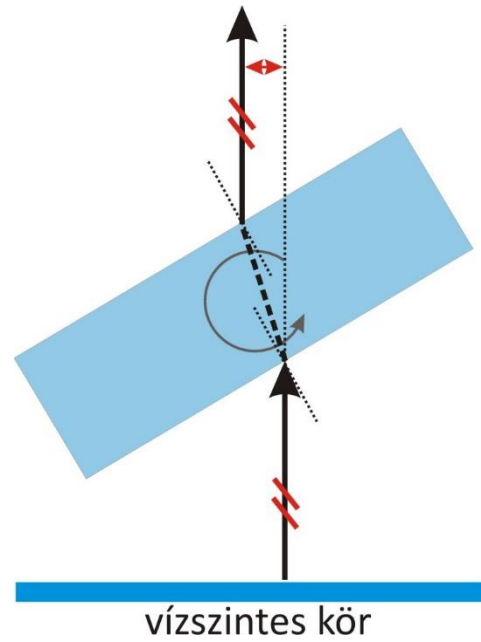
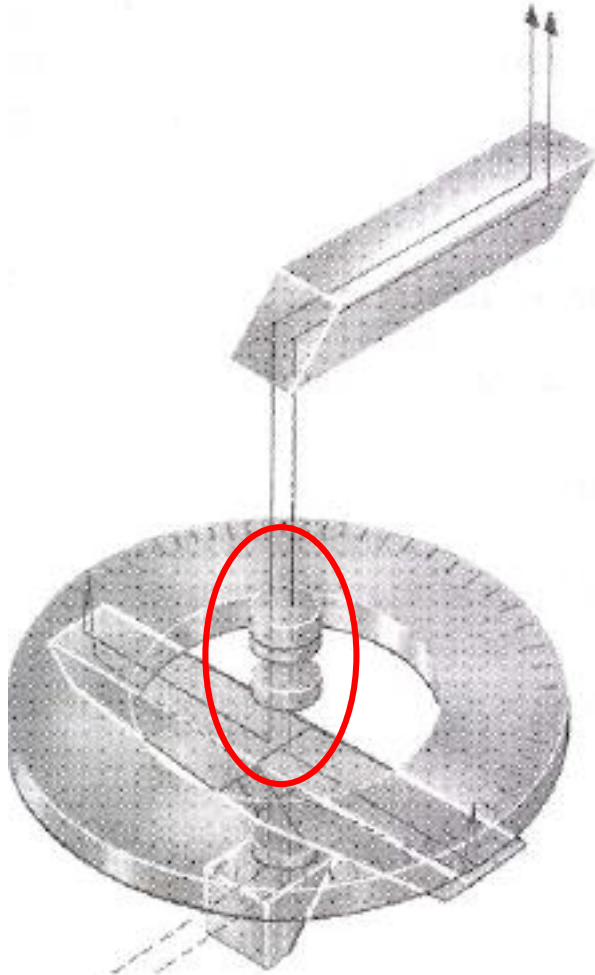
Leolvasóberendezések

Az index nélküli koincidenciás leolvasóberendezés

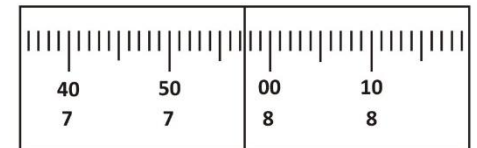
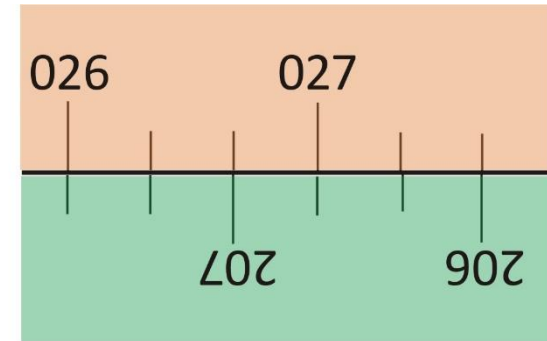
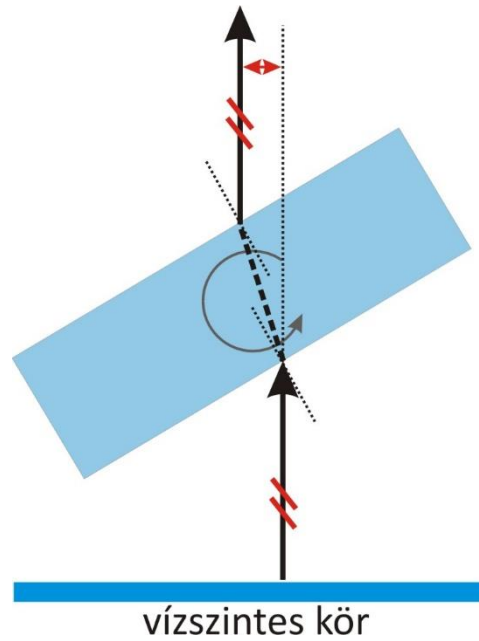
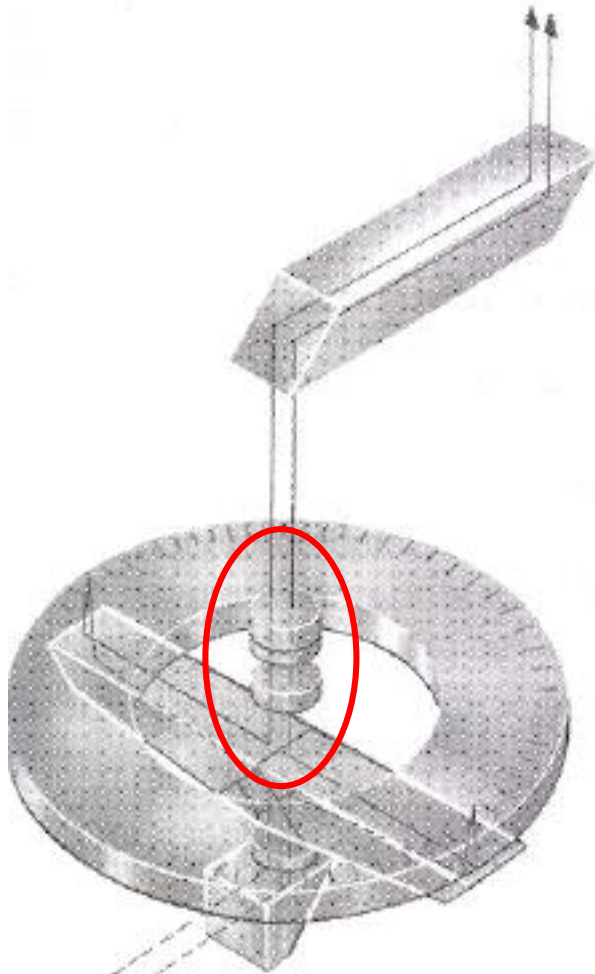
Leolvasóberendezések

Az index nélküli koincidenciás leolvasóberendezés

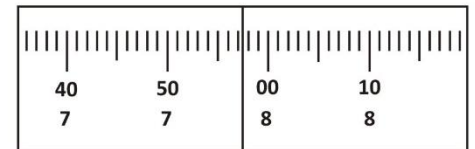
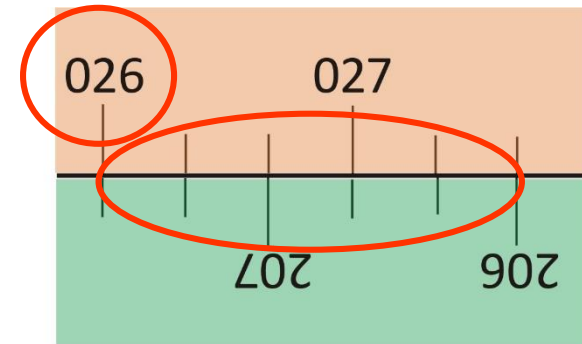
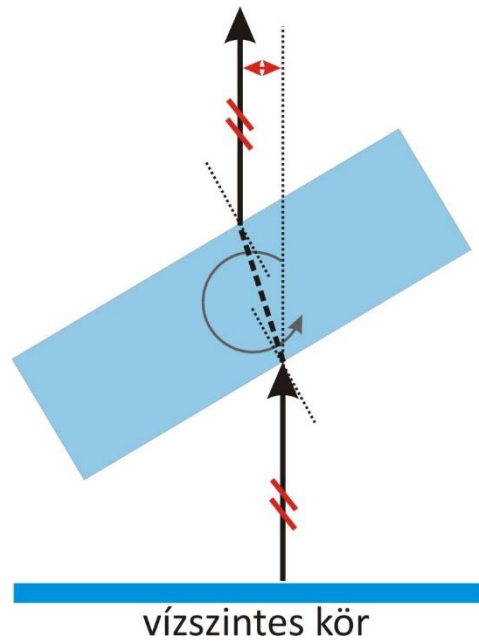
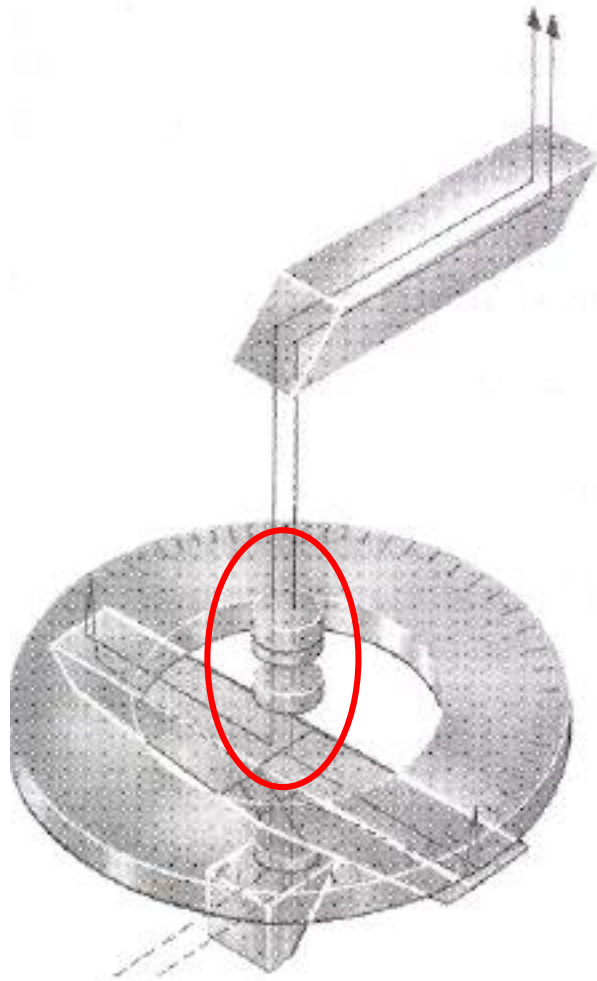
Leolvasóberendezések

Az index nélküli koincidenciás leolvasóberendezés

Leolvasóberendezések

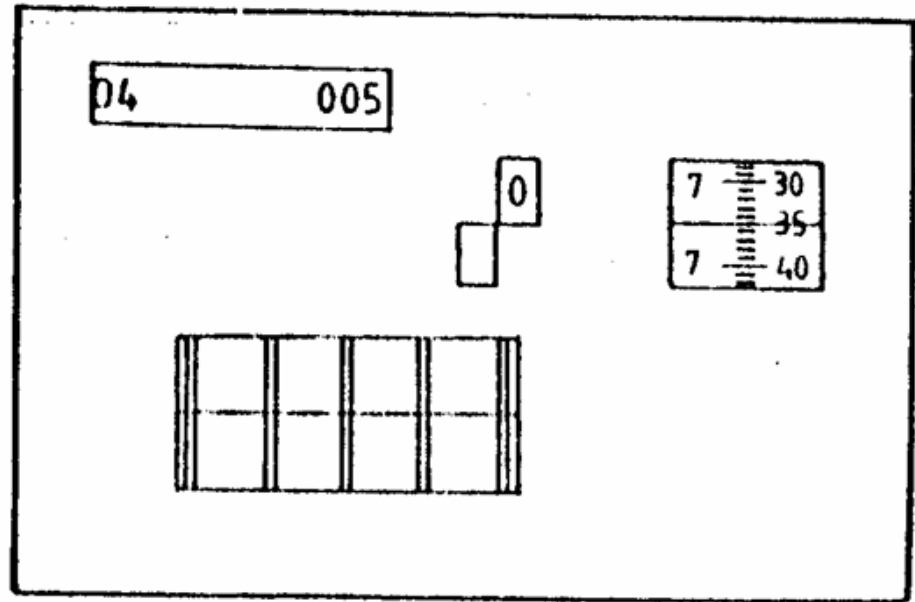
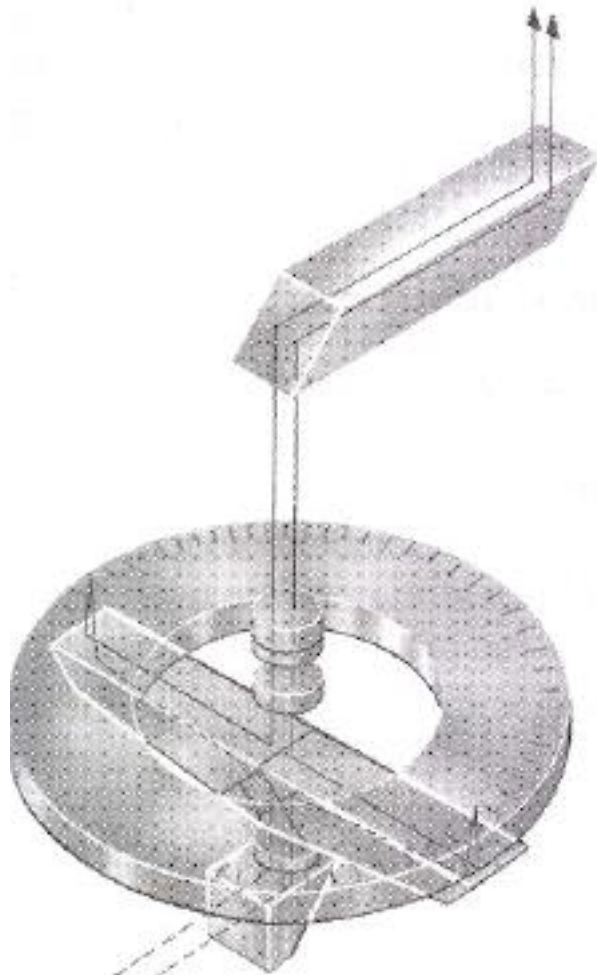
Az index nélküli koincidenciás leolvasóberendezés

$$\begin{array}{r} 026 \\ - 50 \\ \hline 7 - 57,2 \\ \hline 026 - 57 - 57,2 \end{array}$$

Leolvasóberendezések

Leolvasásokat egyesítő koincidenciás leolvasó mikroszkóp

5 -
- 0
7 -
- 35,0

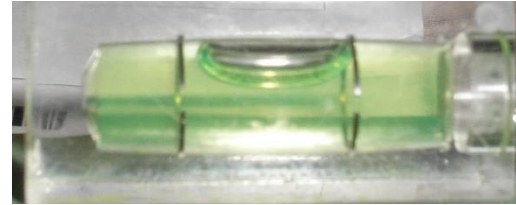
---

5 - 07 - 35,0

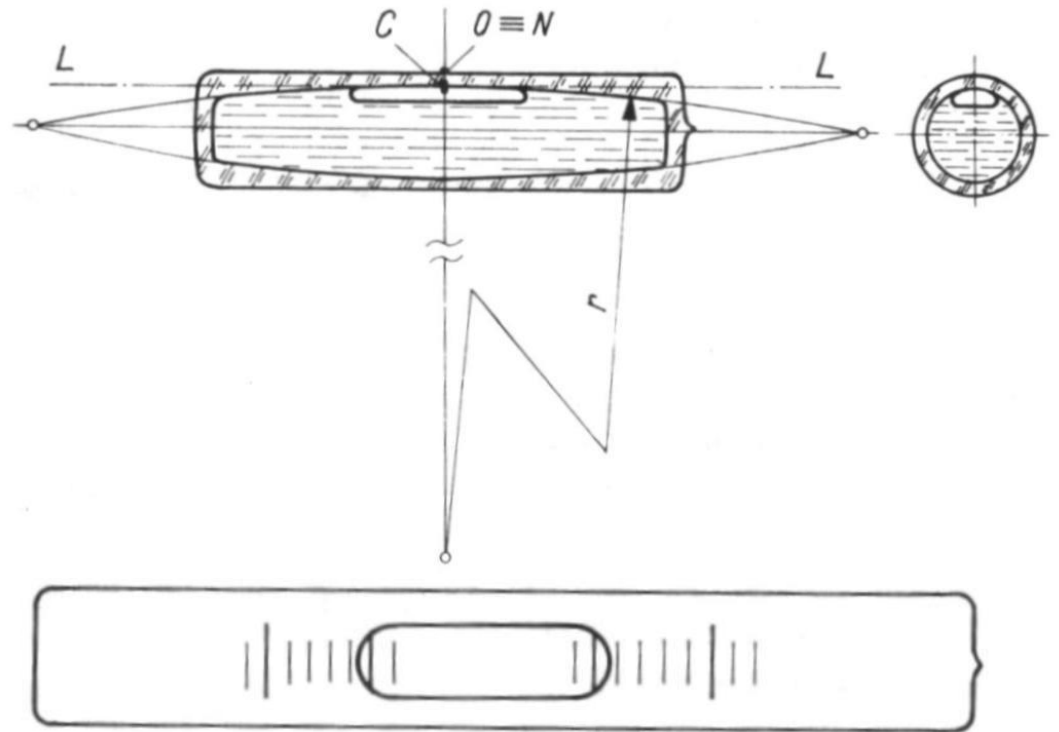
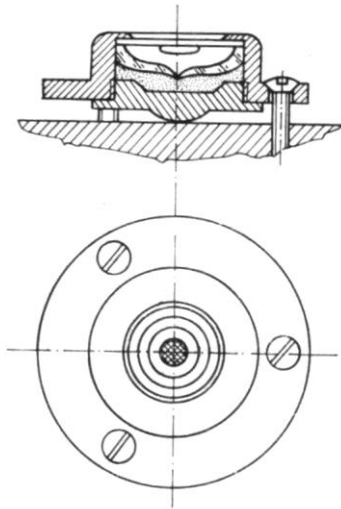

Libellák

Csöves libella

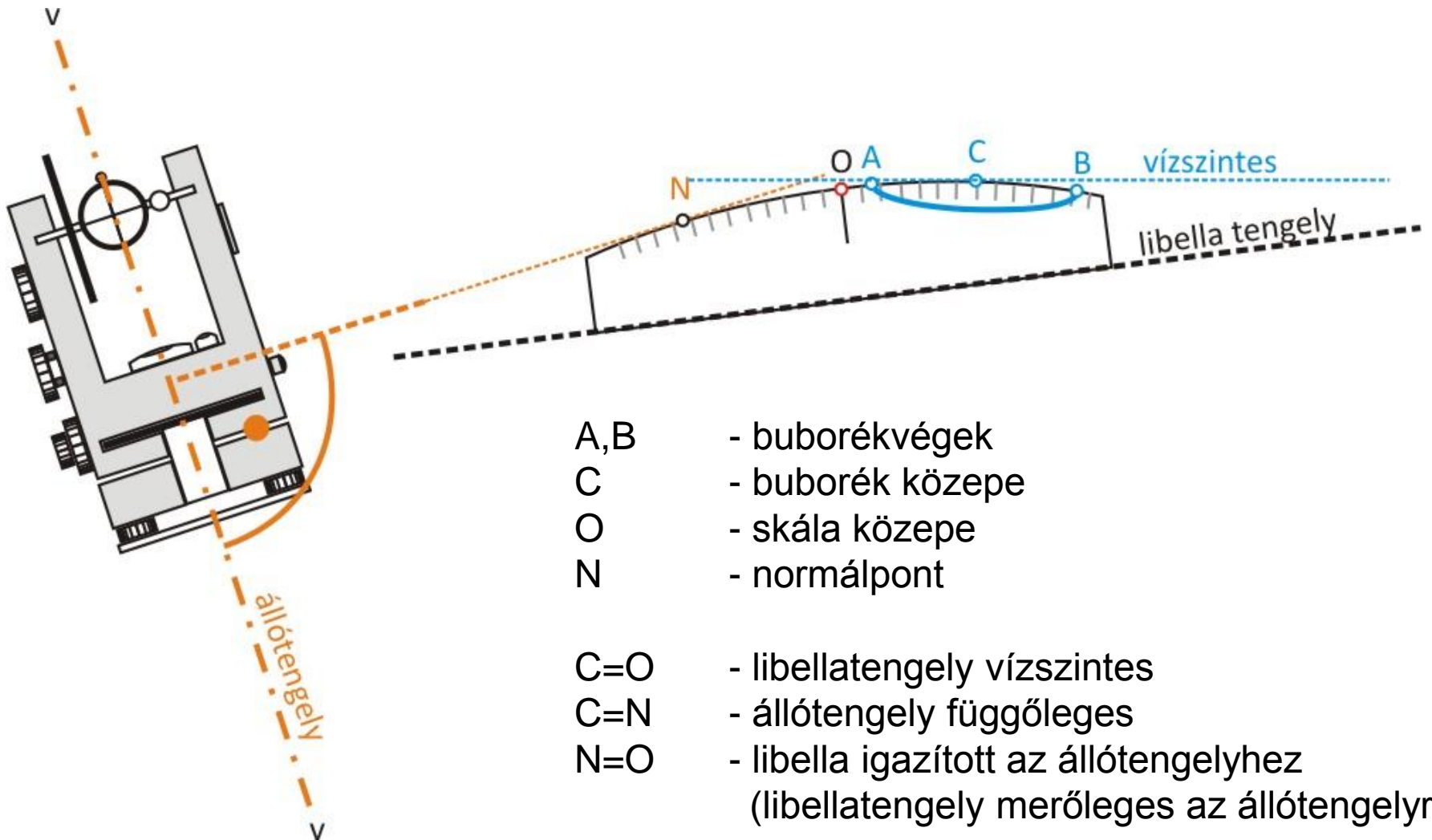
Szelencés libella

A libella állandója $\rightarrow \varepsilon'' = \frac{2}{r[\text{mm}]} \rho''$

Libellák

A csöves libella fontos pontjai

- A,B - buborékvégek
- C - buborék közepe
- O - skála közepe
- N - normálpont

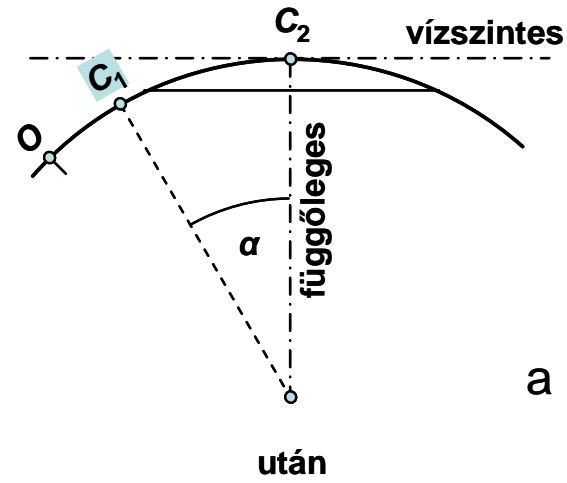
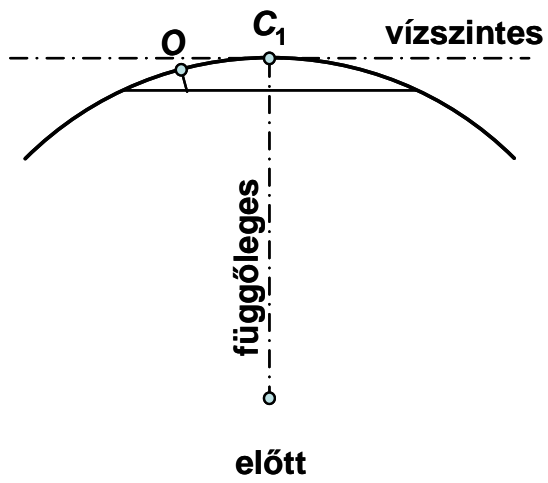
- $C=O$ - libellatengely vízszintes
- $C=N$ - állótengely függőleges
- $N=O$ - libella igazított az állótengelyhez
(libellatengely merőleges az állótengelyre)

Libellák

Műveletek a csöves libellával → **a**, elforgatás

$$\alpha = (c_2 - c_1)\varepsilon$$

$$c = \frac{a + b}{2}$$

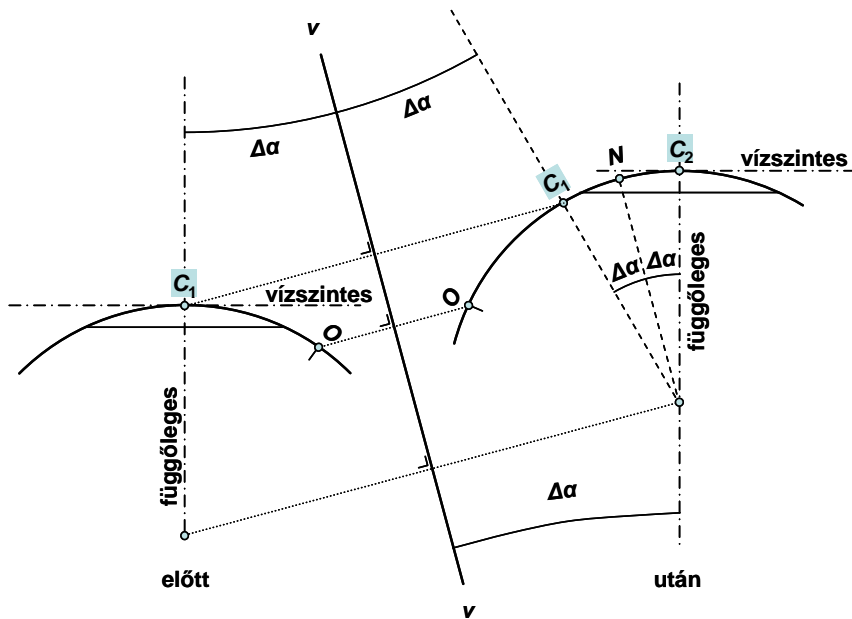
kis szögek pontos megmérése

Libellák

Műveletek a csöves libellával

→ **b**, átforgatás

$$2\Delta\alpha = (c_2 - c_1)\varepsilon \quad \rightarrow \quad \Delta\alpha = \frac{1}{2}(c_2 - c_1)\varepsilon$$

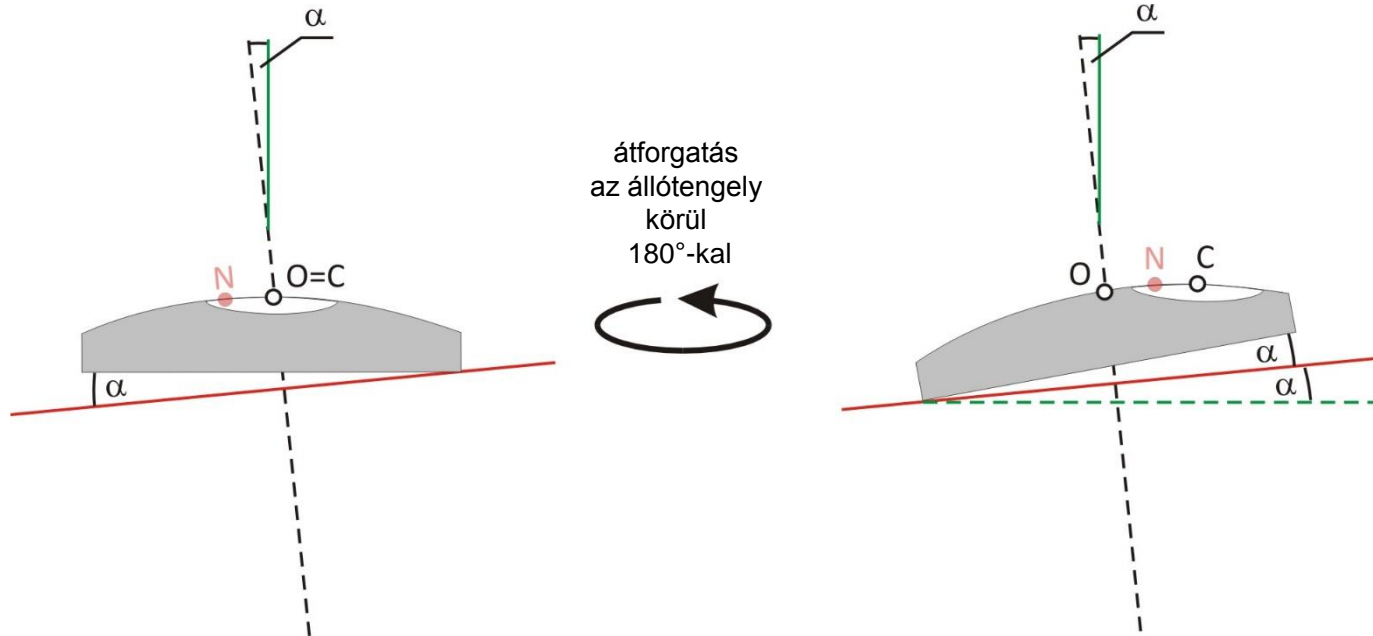

Ha a ferde állótengely nincs a libella függőleges hosszmeteszetének síkjában:

$$\Delta\alpha_x \text{ és } \Delta\alpha_y \quad \rightarrow \quad \Delta\alpha \approx \sqrt{\Delta\alpha_x^2 + \Delta\alpha_y^2}$$

b

Az alhidádél libella normálpontjának meghatározása

$$c_N = \frac{c_1 + c_2}{2}$$

Buborékközép

$$a_N = \frac{a_1 + a_2}{2}$$

Buborékszél

Az állótengely függőlegessé tétele

1. A műszert első főirányba forgatjuk, vagyis az alhidádélibellát két tetszőlegesen kiválasztott talpcsavar összekötő egyenesének irányába (az ún. első főirányba) állítjuk, majd leolvassuk a pozitív buborékvég (amelyik az igazítócsavar irányába esik) állását.
2. A műszert az állótengely körül 180° -al átforgatjuk és ismét leolvassuk a pozitív buborékvég állását. A két leolvasás számtani középértéke megadja a pozitív buborékvég normális állását, röviden a normálpontot.
3. A műszert visszaforgatjuk első főirányba, és a két talpcsavar ellentétes irányú, egyenletes forgatásával a pozitív buborék-véget a normálpontra állítjuk.

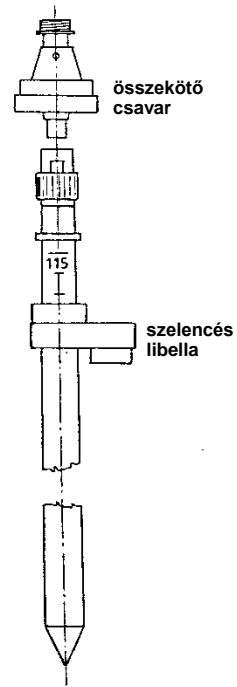
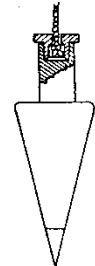
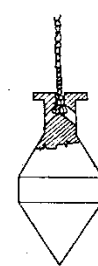
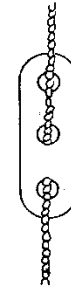
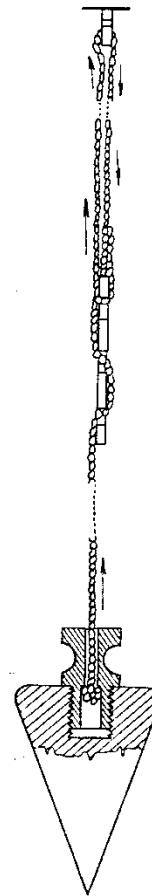
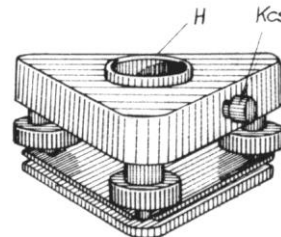
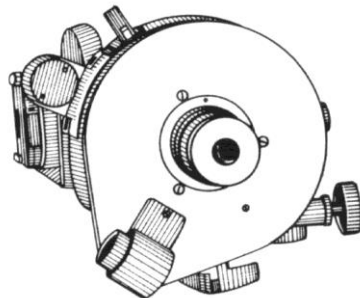
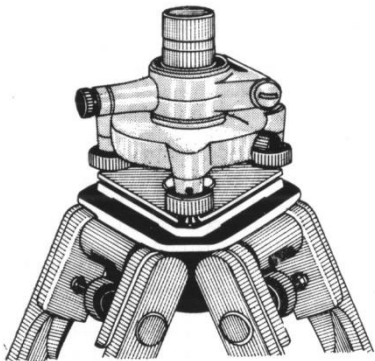
Az állótengely függőlegessé tétele

4. A műszert a második főirányba forgatjuk, amely merőleges az első főirányra, vagyis az alhidádélibella a harmadik talpcsavar irányába áll. Ennek a talpcsavarnak a forgatásával a pozitív buborékvéget ismét a normálpontra állítjuk.
5. Ekkor – ellenőrzésül – a műszert óvatosan körbeforgatjuk: a libella buborékja mindenhol normálponton a nyugszik meg.

Vetítők

- Zsinóros vetítő (függő)
- Rudas vetítő (vetítőbot)
- Optikai vetítő
- Lézeres vetítő

A teodolit felállításának lépései, optikai vetítő használata esetén

1. A műszerállványt, közel vízszintes fejezettel, közelítőleg az álláspont fölé állítjuk.
2. A teodolit felhelyezzük a műszerállványra, rögzítjük a kötőcsavarral.
3. Belenézünk az optikai vetítőbe, és a talpcsavarokkal beirányozzuk az álláspont megjelölésének képét.
4. A műszerlábak hosszának állításával a szelencés libella buborékját közelítőleg középre hozzuk, ha szükséges a talpcsavarokkal pontosítjuk.

A teodolit felállításának lépései, optikai vetítő használata esetén

5. Az állótengely az alhidádélibellával és a talpcsavarokkal szabatosan függőlegessé tesszük:

5.1 A műszert első főirányba forgatjuk, vagyis az alhidádélibellát két tetszőlegesen kiválasztott talpcsavar összekötő egyenesének irányába (az ún. első főirányba) állítjuk, majd leolvassuk a pozitív buborékvég (amelyik az igazítócsavar irányába esik) állását.

5.2 A műszert az állótengely körül 180° -al átforgatjuk és ismét leolvassuk a pozitív buborékvég állását. A két leolvasás számtani középértéke megadja a pozitív buborékvég normális állását, röviden a normálpontot.

5.3 A műszert visszaforgatjuk első főirányba, és a két talpcsavar ellentétes irányú, egyenletes forgatásával a pozitív buborékvéget a normálpontra állítjuk.

A teodolit felállításának lépései, optikai vetítő használata esetén

5.4 A műszert a második főirányba forgatjuk, amely merőleges az első főirányra, vagyis az alhidádélibella a harmadik talpcsavar irányába áll. Ennek a talpcsavarnak a forgatásával a pozitív buborékvéget ismét a normálpontra állítjuk.

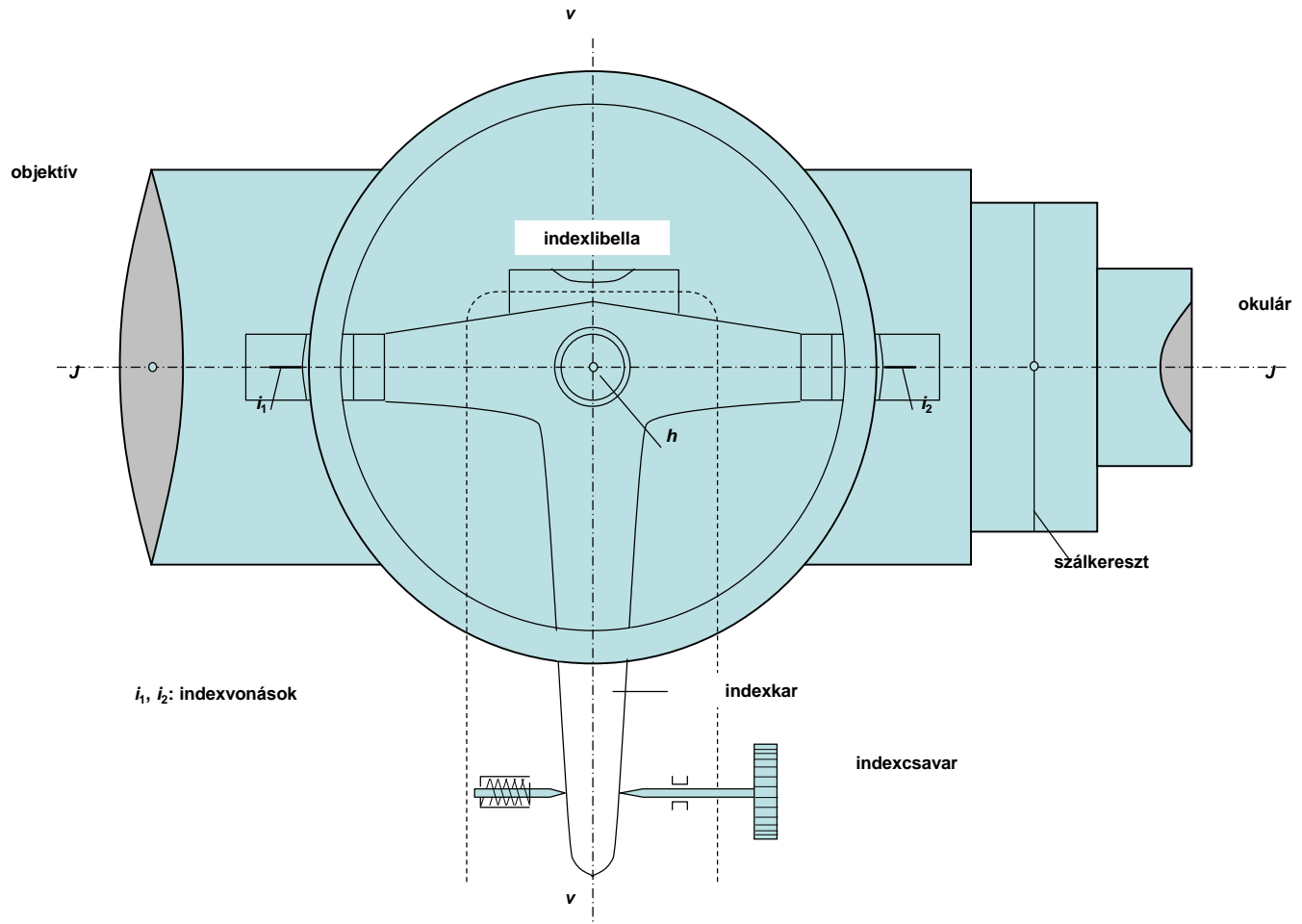
5.5 Ekkor – ellenőrzésül – a műszert óvatosan körbeforgatjuk: a libella buborékja mindenhol normálponton a nyugszik meg.

A teodolit felállításának lépései, optikai vetítő használata esetén

6. Ismét belenézünk az optikai vetítőbe és a kötőcsavart meglazítva, a teodolitot önmagával párhuzamosan eltolva (nem szabad elfordítani!) ismét beirányozzuk az álláspont megjelölésének képét. A kötőcsavar rögzítése után – ellenőrzésül – a műszert óvatosan körbeforgatjuk: az optikai vetítő irányvonalának mindenhol az álláspont megjelölésének képére kell mutatnia. Amennyiben lemozdul a pontról (egy kör mentén fordul el), úgy toljuk el a teodolitot, hogy a kör középpontja legyen az álláspont megjelölésének képe.
7. Az 5.5 pont szerint ellenőrizzük az állótengely függőlegességét, hiba esetén az 5.3-5.5 pontban felsoroltakat megismételjük.

Magassági kör

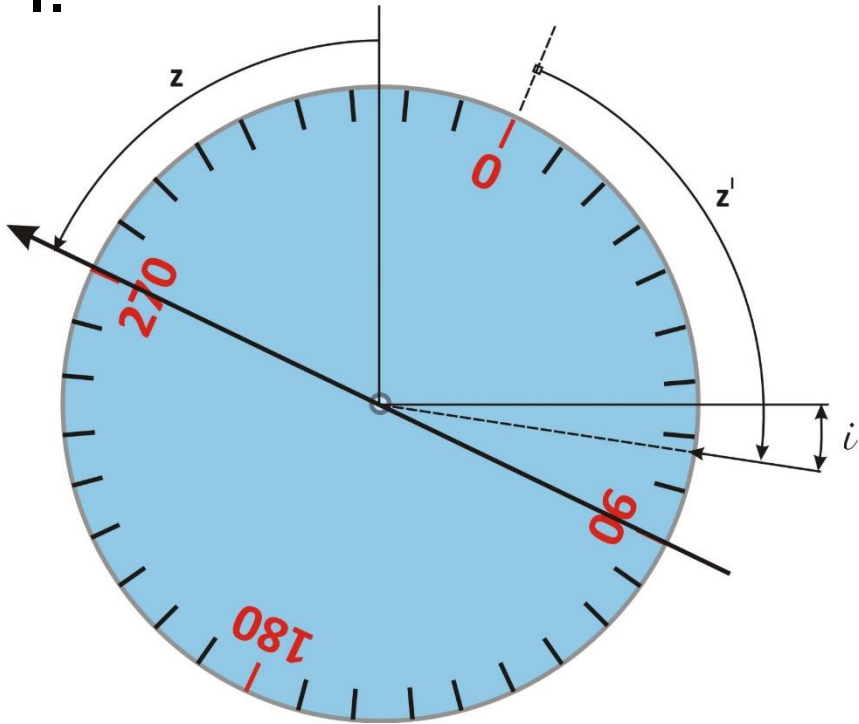
Magassági kör indexlibellával

Magassági kör

Magassági körleolvasás és zenitszög

I.

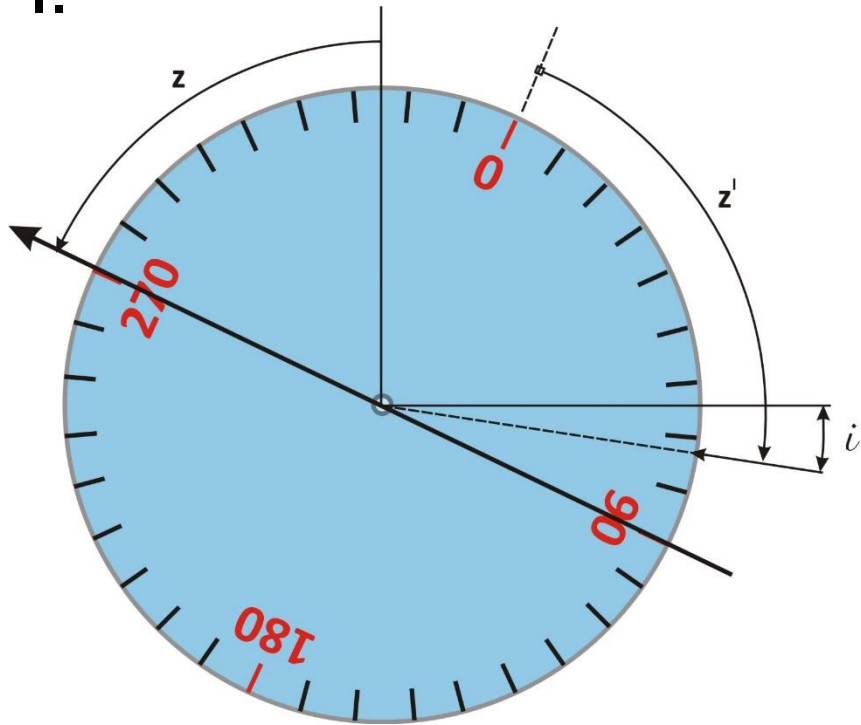

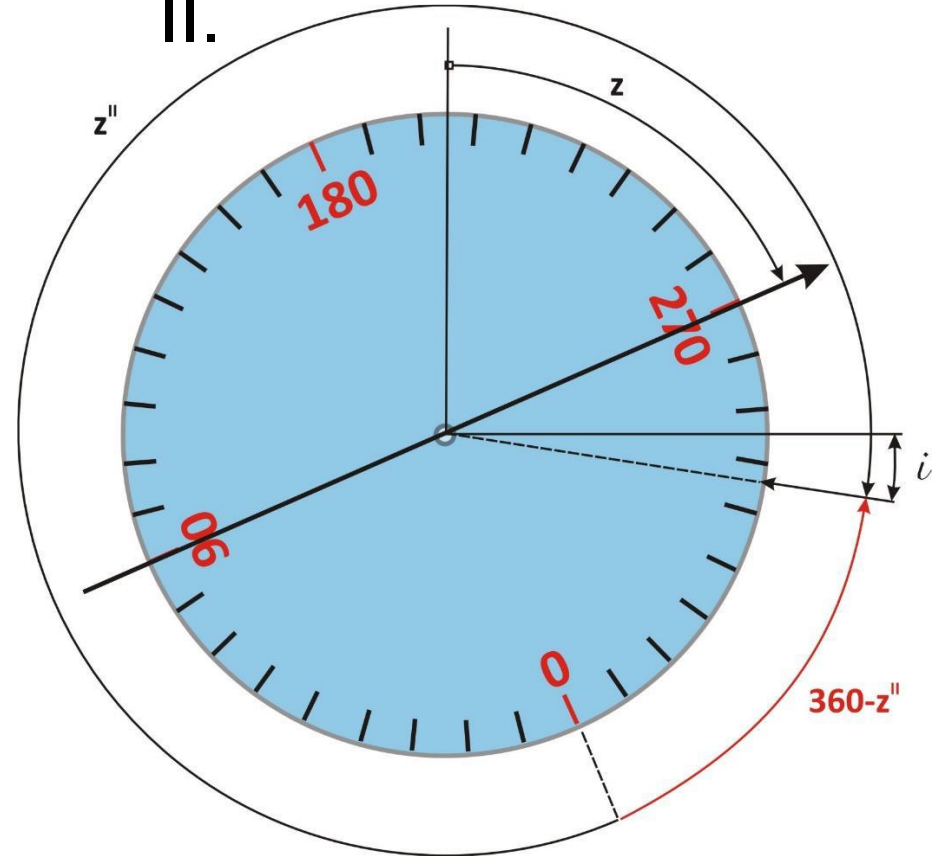
Magassági kör

Magassági körleolvasás és zenitszög

I.

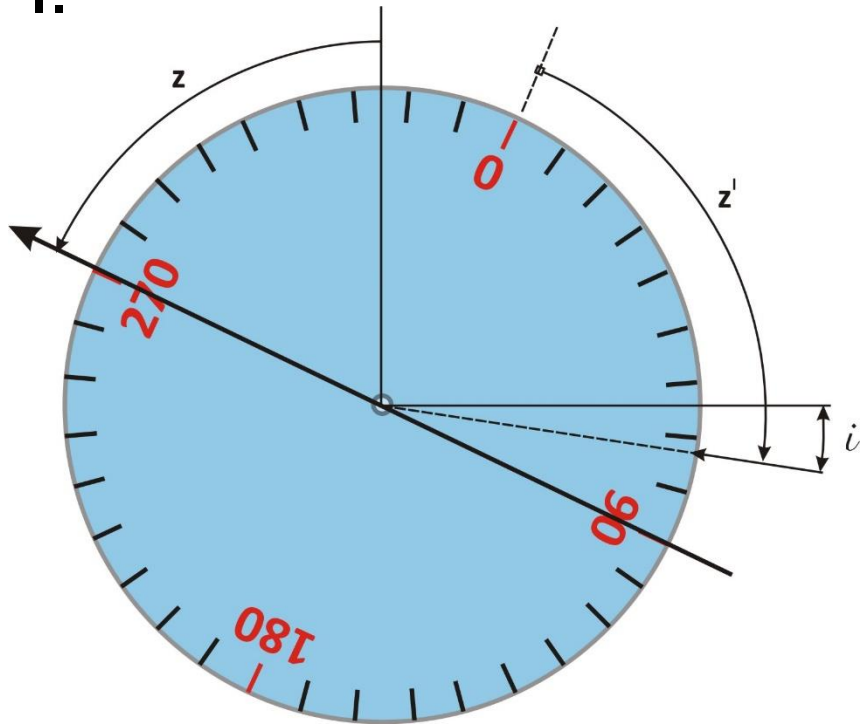
II.

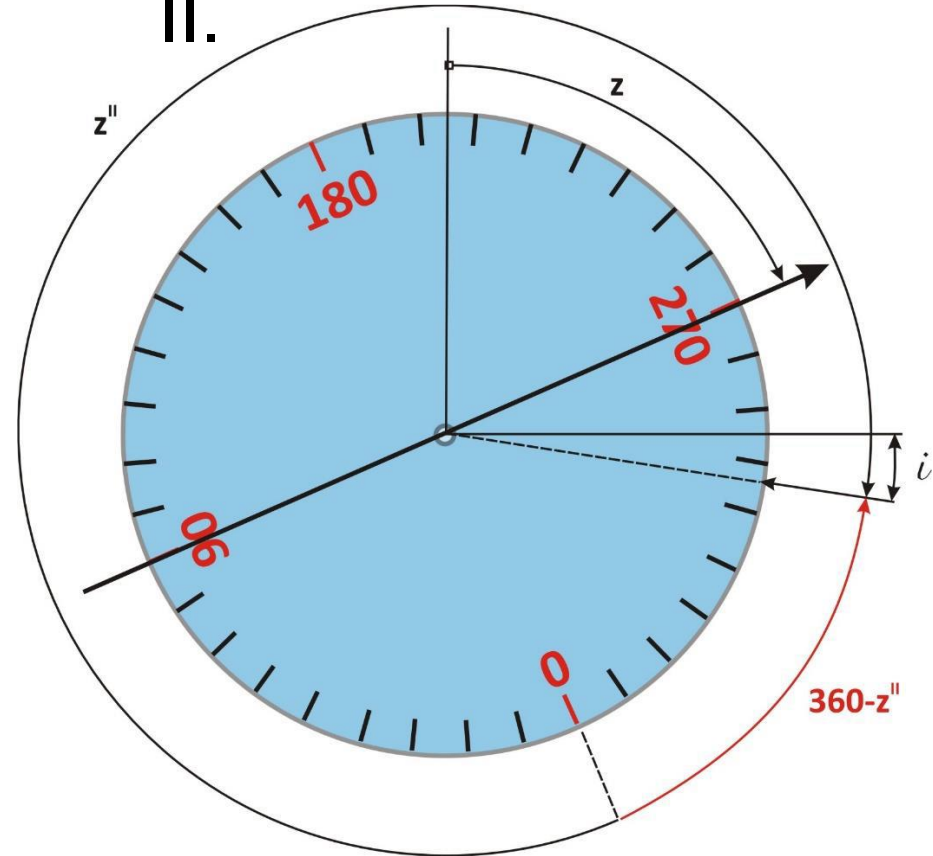
Magassági kör

Magassági körleolvasás és zenitszög

I.

II.

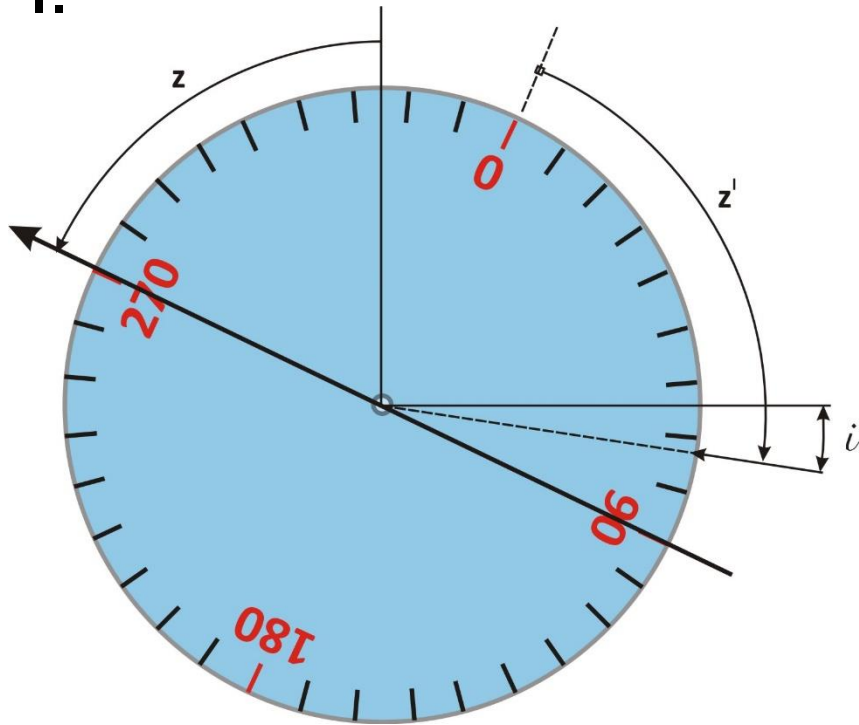

$$z = z^I + \frac{360^\circ - (z^I + z^{II})}{2}$$

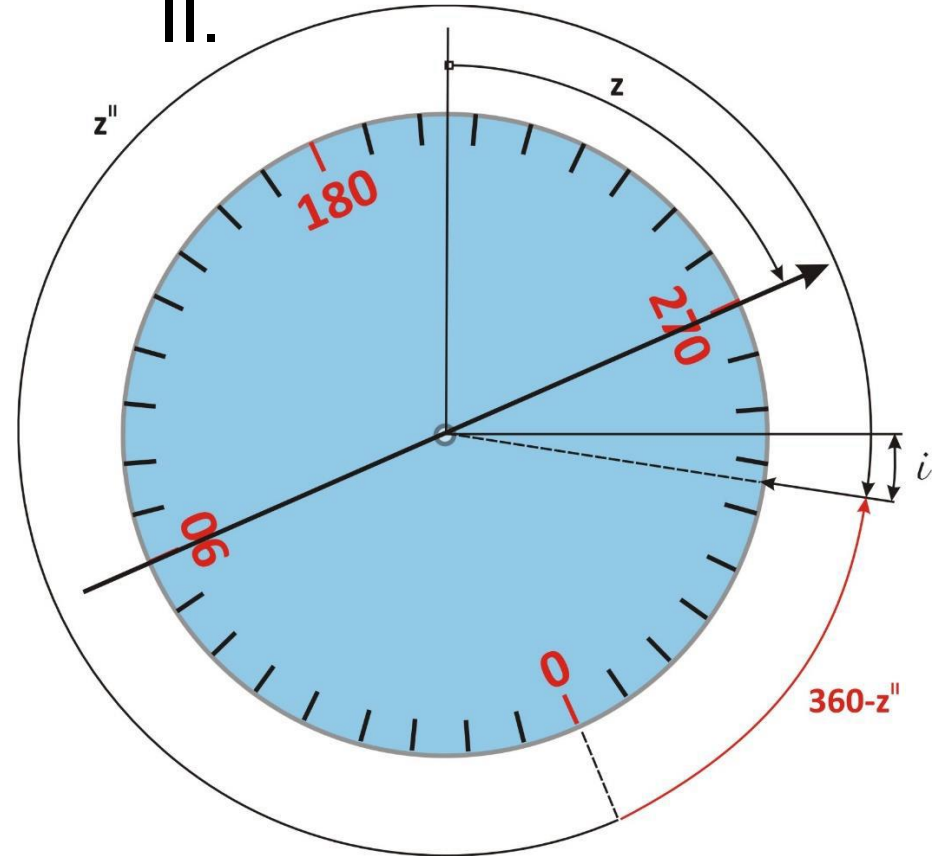
Magassági kör

Magassági körleolvasás és zenitszög

I.

II.

$$z = z^I + \frac{360^\circ - (z^I + z^{II})}{2}$$

$$z = \frac{z^I + 360^\circ - z^{II}}{2}$$

Irányzás teodolittal

- A mérés megkezdése előtt az okulár elforgatásával a szálkeresztet a szemünknek megfelelően élesre állítjuk.
- Megoldjuk a vízszintes és a magassági kötőcsavart és a kollimátorral közelítőleg megirányozzuk a mérendő pontot, majd rögzítjük a kötőcsavarokat.
- A parallaxcsavar állításával eltüntetjük a parallaxist, ilyenkor az irányzott pont a szálkereszt síkjában képződik le. (Vagyis mindkettőt – szemünk erőltetése nélkül – élesen fogjuk látni.)
- A vízszintes és a magassági paránycsavarokkal szabatosan beirányozzuk a mérendő pontot. A pontot akkor mondjuk vízszintes értelemben beirányzottnak, ha a pont megjelölésének képe szimmetrikus az álló irányszálhoz képest. A magassági irányzás helyét a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Általános- és Felsőgeodézia Tanszék

Geodézia I. (BSc)

Itt a harmadik előadás vége.